

Розділ II

Перспективи і проблеми докторських (PhD) програм в Україні

Андрій Мелешевич,
НаУКМА, Україна

Ян Піттер Миклебуст
Бергенський університет, Норвегія

ПРОГРАМА PhD В УКРАЇНІ: ПРОЕКТ TEMPUS ¹

Болонський процес і докторська підготовка

Університети в Європі перебувають у стані значних структурних змін. На відміну від елітних інституцій, що в минулому надавали освіту тільки незначній кількості обранців, сьогодні університетська освіта стає доступною для багатьох. Болонський процес, до якого приєдналося 46 країн Європи, є головним рушійним механізмом цих структурних змін. Починаючи з 2003 року, докторська підготовка стала однією з десяти центральних тем у рамках Болонського процесу. Перед університетами постають такі завдання, як: організаційне створення ступеня «третього циклу» підготовки з особливим акцентом на науковому керівництві та заснуванні наукових шкіл, «підготовка шляхом досліджень, а не тільки заради досліджень» із залученням докторантів у до-

---

¹ Стаття підготовлена для публікації в журналі Форум (Forum) Європейської асоціації з міжнародної освіти (European Association for International Education – EAIE), <http://www.eaie.org> і друкується з дозволу автора та журналу.

слідницькі групи зі спорідненої тематики, зміцнення і налагодження міжнародного співробітництва, мобільність докторантів, створення міждисциплінарних рівнів освіти, більш інтенсивна дискусія стосовно розвитку взаємозамінних і професійних навичок у докторській підготовці, з урахуванням не тільки перспективи для академічної кар'єри, а й для працевлаштування в промисловості та інших галузях.

Якщо ці структурні зміни мають стратегічний характер для західно-європейських університетів, то вони по-справжньому революційні для вищих навчальних закладів Східної Європи зі спадщиною радянської освітньої системи і чітким розмежуванням між Академією Наук, яка зосереджувалась на наукових дослідженнях, та навчальними установами, головною метою яких було надання освіти студентам. Пост-радянська Україна – це типовий приклад країни, де зберігається чіткий поділ між науково-дослідницькими й освітянськими закладами. Разом з тим, Україна підписала Болонську угоду і зобов'язалась в своєму національному звіті, підготовленому для Лондонської Конференції Міністрів європейських країн відповідальних за сферу вищої освіти, впровадити систему підготовки на докторському рівні за Болонськими критеріями. На сьогоднішній день, особи, які бажають отримати ступінь кандидата наук зобов'язані або вступити до аспірантури, або отримати статус здобувача в одному із дослідницьких чи навчальних закладів, уповноважених здійснювати керівництво такою діяльністю. Хоча аспірантура радянського типу та PhD (докторська) програма західного зразка створені з однією метою, їх наріжні засади та філософія діяльності суттєво відрізняються. Брак належного керівництва та оцінювання, відсутність у багатьох випадках дослідницьких груп, тісного співробітництва між аспірантами і їх науковими керівниками призводять до низькоякісних досліджень, часто плагіату і дуже низького рівня публікацій молодих українських дослідників у західних фахових журналах.

Міністерство науки та освіти України зобов'язалось ввести третій, докторський, рівень освіти до 2010 р. Однак в адміністрації багатьох навчальних закладів країни, як і багатьох відповідальних працівників самого міністерства відсутнє чітке та послідовне розуміння структури та засад, на яких базується PhD програма західного зразка та основних відмінностей між цією програмою та архаїчною аспірантурою. Деякі експерти вважають, що такий стан речей створює серйозну перешкоду для подальших реформ у сфері вищої освіти в Україні. Справа в тому, що на той час, коли в 2010 році Україна зобов'язалась створити третій, докторський рівень освіти, аспірантура може бути просто перейменована в PhD програму без внесення будь-яких суттєвих змін в систему підготовки пошукачів наукових ступенів.

Мета проекту

Ця стаття присвячена структурному проекту в рамках програми TEMPUS-TACIS «Впровадження принципів третього рівня вищої освіти Європейського простору в Україні, 2006–2007 рр.», який є першою серйозною спробою провідного українського університету створити докторську програму. В апікаційній заявці на проект зазначається: «Менеджмент аспірантурою в Національному університеті «Киево-Могилянська академія» (НаУКМА), як і в інших українських університетах, є неефективний. Багато кандидатів, що отримали якісну підготовку до вступу до аспірантури, не спроможні виконати дисертаційне дослідження та успішно закінчити програму навчання. Таким чином, студенти, які відмінно закінчили бакалаврську та магістерську програми, перетворюються на слабких аспірантів або вирішують закінчувати свою докторську освіту за кордоном». Згідно з Бергенським комюніке, прийнятим в 2005 році, уряд України зобов'язався координувати свою політику в сфері вищої освіти з «Болонським процесом щодо створення ЄПВО (Європейського простору вищої освіти), який ставить за мету «впровадження однакових критеріїв для докторантури». Український уряд також визнав, що «створення нових принципів підготовки на третьому рівні освіти є головним завданням, що стоїть перед країною».

НаУКМА, один із найбільш престижних і, можливо, найбільш прогресивних навчальних закладів в Україні, стратегічно вирішив трансформувати аспірантуру в інноваційну освітню модель підготовки професіоналів вищого ґатунку. Респектабельність та інноваційний дух університету створюють всі умови для становлення НаУКМА як провідного навчального закладу в створенні третього циклу освітньої системи в Україні. «Для досягнення цієї мети і впровадження новітнього менеджмента докторською підготовкою, НаУКМА потребує партнерських стосунків з європейськими університетами. Даний проект має на меті покращити підготовку студентів-докторантів у НаУКМА. Він також зробить свій внесок в трансформацію аспірантури згідно з Болонським процесом».

Консорціум в рамках проекту TEMPUS

У консорціум для реалізації даного проекту увійшли три університети – члени програми зі створення докторату при Європейській асоціації університетів (ЕАУ) – університет П'єра та Марії Кюрі в Парижі (розпорядник гранту), Автономний університет Барселони, Бергенський університет (асоційований партнерський статус) та Європейська

рада докторантів і молодих дослідників (Євродок). В рамках проекту призначено два зовнішні експерти: професор Альфредо Москардіні зі Школи комп'ютерних наук і технології при університеті Сандерланду (професор Москардіні глибоко обізнаний як із глобальними тенденціями розвитку докторських програм завдяки його участі в діяльності ГДП («Глобальна інтеграція докторських програм»), так і з системою вищої освіти в Україні завдяки участі в кількох попередніх проектах TEMPUS) і Девід Селінджер, професор Школи математики при Лідському університеті, який раніше брав участь в програмі зі створення докторату при ЄАУ. Координує проект НаУКМА.

Обмін досвідом та очікувані результати проекту

У травні 2007 р., у НаУКМА відбувся двотижневий семінар для викладачів та адміністративних працівників університету. Гості з університету П'єра та Марії Кюрі, Автономного університету Барселони, Лідського університету і Євродоку прочитали змістовні лекції на тематику Болонських реформ у галузі впровадження докторських програм і поділилися досвідом своїх університетів при підготовці докторантів. У вересні цього року дві групи представників Києво-Могилянської Академії, які склалися з президента університету, віце-президентів, деканів, завідувачів кафедр і керівників дослідницьких центрів відвідали Автономний університет Барселони та Бергінський університет задля вивчення організації та практичної діяльності освіти третього рівня. Для українських освітян обидва візити були надзвичайно інформативними і продуктивними.

Головна мета проекту складається із двох частин: 1) отримати і поглибити відомості про докторські програми за кордоном та 2) створити докторську програму в НаУКМА. В листопаді 2007 р. у стінах університету «Києво-Могилянська академія» має відбутись важлива конференція про впровадження третього рівня освіти в Україні. Очікується, що разом із іноземними гостями та співробітниками НаУКМА у роботі конференції візьмуть участь представники провідних українських університетів і Міністерства науки та освіти України. Організатори заходу планують розповсюдити серед його учасників збірник статей, присвячених тематиці конференції. Обговорення, яке відбудеться в рамках конференції, допоможе краще зрозуміти проблеми і можливі перешкоди створенню третього рівня освіти як у Києво-Могилянській Академії, так і в Україні в цілому. Досвід, напрацьований НаУКМА, має стати корисним для інших закладів вищої освіти в Україні, яка зобов'язана вже через кілька років втілити в життя Болонські принципи.